

Krakeenden, onopvallend en opvallend tegelijk

Jelle van Dijk

Krakeenden lijken op afstand allemaal grauw en kleurloos. Heel anders dan bij eenden waarvan de mannetjes direct opvallen door hun bijzondere kleuren. Het zwart-wit van de kuifeendman kent iedereen en de slobbeendwoerd hoef je ook maar één keer te zien om hem nooit meer te vergeten. En dan hebben we het nog niet over de woerd van de Mandarijneend en de Middelste Zaagbek! Toch blijkt ook die grijze krakeendman mooi getekend te zijn; niet met opvallende kleuren, maar wel met een fraai lijntjespatroon in schakeringen van grijs en zwart. Om dat te zien moet je de vogels van dichtbij bekijken zoals dat vanachter het kijkscherm in Nieuw-Leeuwenhorst mogelijk is of je moet hem dichtbij halen door middel van een telescoop. Dat de Krakeend bij velen letterlijk onopvallend is, merkte ik enkele jaren geleden toen ik aan een bollenkweker toestemming vroeg om zijn land op broedvogels te inventariseren. De kweker bleek ook jager te zijn en we raakten al snel aan de praat over de

vogels die ik wellicht zou tegenkomen op zijn land. Daarbij vroeg ik of hij wel eens Krakeenden in zijn sloten zag. “Nou, nee die eenden kom ik nooit tegen; wel die Wilde Eenden met hun groene koppen”, werd mij meegedeeld. Aan het eind van het broedseizoen kon ik hem vertellen dat er zes paar Krakeenden in zijn bollenland hadden gebroed.

Ondertussen is die onopvallende Krakeend wel de soort die de laatste decennia opvallend in aantal is toegenomen. Er is waarschijnlijk geen andere soort die de laatste tijd zo’n spectaculaire ontwikkeling te zien heeft gegeven. Wellicht dan de Nijlgans nog het dichtst in de buurt komt.

De ontwikkeling van de krakeendenstand in Nederland heb ik vanaf het begin van de jaren zestig kunnen volgen. Als beginnend vogelaar struinde ik heel wat af langs de kusten van het IJsselmeer en het Veluwemeer bij Harderwijk. Dit was de plek waar voor het eerst in ons land wel eens meer dan 100 Krakeenden bij elkaar werden gezien. Broedgevallen waren rond

1960 nog zo bijzonder dat alle gevallen met naam en toenaam in het vogelblad *Limosa* werden gepubliceerd.

Bij onze komst in Noordwijk in 1968 bleek de Krakeend in de polders rond Noordwijk helemaal nog niet voor te komen. Voor Krakeenden moest je in die tijd naar het infiltratiegebied in het Noord-Hollandse deel van de AWD gaan; in het Noordwijkse deel van de AWD zag je ze niet. Begin jaren zeventig werd onder leiding van Willem Baalbergen het eerste Noordwijkse vogelboek geproduceerd: *De vogels van Noordwijk* (1973). Hierin wordt de Krakeend een dwaalgast met slechts twee waarnemingen genoemd. De soort was toen dus net zo zeldzaam als de Dikbekzeekoet (twee vondsten door Jan Verwey). Ondertussen wachten we nog steeds op de derde Dikbekzeekoet en hebben we inmiddels vele duizenden Krakeenden in Noordwijk gezien.

In 1973 werd gestart met een groot regionaal broedvogelproject dat uiteindelijk leidde tot het boek *Randstad en Broedvogels* (1981). Hiervoor moest ook de wijde omgeving op broedvogels worden geïnventariseerd. Jan Glasbergen en Arie Cramer kregen toestemming om het vliegveld Valkenburg te inventariseren. Een belangrijke ontdekking indertijd was dat zij broedende Krakeenden op het vliegveld aantroffen. Deze soort bleek dus in zijn verspreiding niet beperkt tot de infiltratiegebieden in de duinen. Ook bij Hazerswoude werden toen enkele broedgevallen vastgesteld.

Eind jaren tachtig werd weer de gehele omgeving op broedvogels geïnventariseerd. De resultaten verschenen in *Vogels van Noordwijk en omstreken* (1989). Nu werden vijf broedparen aangetroffen: langs het Van Limburg Stirumkanaal, in de Hogeveense Polder, in de Elsgesteerpolder en twee in Polder Hoogeweg.

Buiten het broedseizoen werd de Krakeend in de jaren tachtig soms waargenomen in het Oosterduinse Meer (maximaal 13) en Polder Hoogeweg (maximaal 14). In de vijver van Nieuw-Leeuwenhorst was toen nog maar eenmaal een Krakeend gezien (24 december 1988; 2 ex.). Pas in 1995 werd de Krakeend een regelmatige bezoeker van de vijver en op 8

oktober 1996 werd hier een grotere groep gezien (8 oktober 1996, 38 ex.).

In de afgelopen jaren is wederom het gehele buitengebied op broedvogels geïnventariseerd. Het is de bedoeling dat ook deze resultaten te zijner tijd in een boek gepubliceerd zullen worden. Nu dit broedvogelonderzoek is afgerond, blijkt dat het aantal broedparen van de Krakeend gigantisch is toegenomen. Na de vijf paren van eind jaren tachtig blijken er twintig jaar later 135 paren in onze omgeving te broeden.

Uit de verspreidingskaart blijkt dat Krakeenden erg gesteld zijn op gebieden met veel sloten. Daarbij lijkt het niet veel uit te maken of die sloten in grasland of bollenland liggen. De grote graslandpolders, Polder Hoogeweg en de Elsgesteerpolder, herbergen samen 30 paren. Dit aantal wordt echter overtroffen door de Hogeveense Polder, een polder met bijna uitsluitend bollenland. Hier werden 43 paren gelokaliseerd.

Dat de aanwezigheid van sloten een rol speelt blijkt wel als we de Hogeveense Polder vergelijken met de Noordzijderpolder tussen Noordwijk en de Duindamse Slag. In laatst genoemde polder liggen maar weinig sloten en er werden dan ook maar drie broedparen aangetroffen. Hetzelfde geldt voor de bollenvelden in het Langeveld waar zes paren werden gevonden. In het Langeveld zijn wel wat meer sloten dan in de Noordzijderpolder, maar een flink deel van die sloten is beschoeid met hardhout of kunststofplaten. Krakeenden foerageren vaak zwemmend in de sloot waarbij ze van water- en oeverplanten knabbelen en soms ook wel wat dierlijk voedsel consumeren. Daarnaast gaan Krakeenden vaak de kant op om te grazen. Het is duidelijk dat sloten met harde oeverbeschoeiing weinig te bieden hebben.

Behalve de aanwezigheid van sloten lijkt ook rust een factor van belang te zijn. In de zeer rustige Hogeveense Polder troffen we in vrijwel elke sloot Krakeenden aan. Dat was echter niet het geval in de vele zanderijvaarten tussen de drukke wegen Gooweg en Ambachtsweg in Noordwijkerhout. Rust kan ook van belang zijn geweest bij de broedgevallen in het Zuid-Hollandse deel van de AWD. Langs het Oosterkanaal wordt veel gewandeld. Broedgevallen van Krakeenden

werden hier niet vastgesteld. Wel werd gebroed langs het inmiddels gedempte, veel rustiger noordelijke deel van het Van Limburg Stirumkanaal.

Krakeenden worden regelmatig trekkend over zee gezien, maar vrijwel steeds gaat het om slechts enkele vogels per uur. Een enkele keer worden 10 tot 30 Krakeenden in een uur genoteerd. In het voorjaar trekt de Krakeend door van eind februari tot eind april. De piek valt meestal in eind maart of begin april. In mei (broedtijd) worden vrijwel geen Krakeenden boven zee gezien, maar in juni zien we regelmatig weer een groepje Krakeenden passeren. Dit kan in verband staan met de trek naar ruigebieden. Omdat in juni nogal wat Krakeenden naar het noorden vliegen, mag verondersteld worden dat deze eenden plaatsen opzoeken als het noordelijke IJsselmeer en het Lauwersmeer. Vogels die zuidwaarts vliegen zullen vermoedelijk gaan ruien in het Haringvliet. Eenden en ganzen ruien in één keer de grote handpennen en kunnen dan enkele weken niet vliegen. Het is daarom van belang dat de vogels de handpenrui doormaken in een voedselrijk gebied.

In het najaar zien we zwakke trek van half oktober tot in november. In de eigenlijke wintermaanden worden doorgaans weinig Krakeenden boven zee gezien. Alleen in vorstperioden passeren wat meer vogels, maar massale wegtrek zoals bij andere eenden is vastgesteld, werd bij Krakeenden niet waargenomen.

Niet alleen als broedvogel, maar ook als wintergast is de Krakeend zeer sterk in aantal toegenomen. Concentraties van enkele honderden vogels worden tegenwoordig regelmatig gezien in goede foerageergebieden zoals de graslanden van Oud-Leeuwenhorst en de zuidwesthoek van Polder Hoogeweg. Verder zijn forse aantallen op rust- en slaapplekken zoals het Oosterduinse Meer en de vijver van Nieuw-Leeuwenhorst min of meer gebruikelijk geworden.

Hoe sterk de Krakeend als wintergast is toegenomen blijkt onder andere uit de aantallen in het Oosterduinse Meer. Voor 1990 werden hier nooit meer dan 13 ex. geteld. In

de jaren negentig leverden de maandelijkse watervogeltellingen regelmatig 60-90 Krakeenden op. Pas in december 2002 werden in het Oosterduinse Meer voor het eerst meer dan 100 ex. geteld. Dat was in diezelfde maand ook het geval in de vijver van Nieuw-Leeuwenhorst en in Polder Hoogeweg. Na 2002 zijn de aantallen overal verder toegenomen. De hoogste aantallen tot en met de afgelopen winter in de drie hiervoor genoemde gebieden zijn: Oosterduinse Meer 496 (17 november 2007), vijver van Nieuw-Leeuwenhorst 483 (27 oktober 2007), Polder Hoogeweg 480 (22 december 2007).

Het grootste aantal in ons gebied werd echter niet in de winter van 2007, maar in de afgelopen winter vastgesteld. Sinds lange tijd genoten we weer van een heuse vorstperiode. De Krakeenden werden gedwongen de vijver van Nieuw-Leeuwenhorst en het Oosterduinse Meer te verlaten omdat deze wateren vrijwel geheel dichtvroren. De Krakeenden trokken echter niet weg, maar concentreerden zich op enkele plekken waar in de buurt van open water ook gegraasd kon worden. De grootste concentratie bevond zich enkele dagen achtereens in de Elsgaesterpolder tussen de molen en het Overbosch. Hier waren bloembollen uitgestrooid als vorm van ruwe mest. Op 16 januari 2009 werden hier 790 Krakeenden geteld. Niet ver hier vandaan was dagen achtereens nog een flinke groep aanwezig. Op de plaats waar de Fagelsloot in de Leidse Trekvaart uit komt bevond zich in die vorstperiode steeds een groot wak. Het zag hier vaak zwart van de eenden, waarvan vele foerageerden in het driehoekig perceel grasland tussen de spoorlijn en de vaart. Op 16 januari 2009 werden hier 436 Krakeenden geteld. Tenslotte leverde de zuidwesthoek van Polder Hoogeweg, bij een wak in de Maandagse Watering, op diezelfde dag nog 186 Krakeenden op. Op 16-01-2009 waren er dus in ieder geval 1459 Krakeenden in onze omgeving aanwezig.

Met die bijna 1500 Krakeenden in de afgelopen winter staat de westelijke Bollenstreek behoort de westelijke Bollenstreek tot de belangrijke overwinteringsgebieden voor deze soort.

In het SOVON-verslag over de winter van 2004/2005 wordt meegedeeld dat er maximaal

23.000 Kraakeenden in ons land overwinterden. In het verslag over de winter 2005/2006 wordt gesproken over een aantal van 33.000 overwinterende Kraakeenden in ons land. De gegevens van de afgelopen winter zijn nog niet door SOVON verwerkt, zodat nu nog niet gezegd kan worden of in de afgelopen winter overal in ons land bijzonder hoge aantallen Kraakeenden werden geregistreerd.

De vraag is natuurlijk of ook is aan te geven waarom het de Kraakeend zo voor de wind gaat. Bij de toename rond 1960 werd als reden genoemd dat deze soort naar West-Europa oprukte vanwege het droogvallen van steppemeren in ZO-Europa en Kazakstan. In die streken eiste het communistische bewind dat de steppen moesten worden veranderd in vruchtbare graanvelden. Dat argument was toen der tijd wellicht juist, maar kan niet worden gebruikt om de sterke toename van de laatste 20 jaar te verklaren.

Er is wel geopperd dat de bemesting met fosfaten (eutrofiëring) er iets mee te maken heeft. De vestiging in de AWD en andere waterleidingsduinen zou dan te maken hebben met het voedselrijke water dat naar de duinen werd gevoerd. De infiltratie met ongezuiverd rivierwater begon hier en elders tussen 1955

en 1960. Hierdoor ontstond in en langs kanalen en plassen een weelderige oever- en waterplantenbegroeiing. Toen het ingebrachte water veel beter werd voorgezuiverd nam het aantal broedende Kraakeenden in deze gebieden duidelijk af. In de AWD broedden 135 paren voordat de waterzuivering werd verbeterd. Enkele jaren na de voorzuivering was hier nog maar de helft van over. Omdat de betere voorzuivering samenviel met de komst van Vossen in de duinen, is niet na te gaan of die waterzuivering er echt iets mee te maken had. Dat wordt ook sterk betwijfeld door ecologen die juist beweren dat de Kraakeend profiteert van de sterke verbetering van de waterkwaliteit nu de waterschappen strenger toezien op bemesting en uitspoeling van meststoffen naar het oppervlaktewater. Door het schonere water is de variatie in oever- en waterplantenbegroeiing toegenomen, wat gunstig zou hebben uitgepakt voor een planteneter als de Kraakeend. In ieder geval is duidelijk dat we niet weten waarom het de Kraakeend zo voor de wind gaat. Gelet op de toename van de laatste jaren valt ook nauwelijks aan te nemen dat het hoogtepunt al bereikt is.

Foto's: Jan Hendriks

